

NGÔN NGỮ HỌC VÀ VIỆT NGỮ HỌC

XÂY DỰNG NGÂN HÀNG DỮ LIỆU TÊN ĐƯỜNG PHỐ
Ở VIỆT NAM, TỪ GÓC NHÌN TỪ ĐIỂN HỌC

TRẦN THỊ HƯỜNG*

TÓM TẮT: Bài viết nêu ra một số hạn chế còn tồn tại trong hoạt động đặt tên đường, phố tại Việt Nam. Trên cơ sở đó, đề xuất xây dựng ngân hàng dữ liệu làm cơ sở đặt tên đường phố tại Việt Nam từ góc nhìn từ điển học: tiêu chí lựa chọn tên gọi, cấu trúc thông tin cơ bản,... để đảm bảo thông tin mang tính khoa học, chuẩn xác, cập nhật, góp phần nâng cao hiệu quả tuyên truyền, giáo dục của hệ thống tên đường phố ở nước ta.

TỪ KHOÁ: ngân hàng dữ liệu; đặt tên đường phố; từ điển học; tiêu chí lựa chọn; cấu trúc thông tin.

NHẬN BÀI: 3/1/2022.

BIÊN TẬP-CHỈNH SỬA-DUYỆT ĐĂNG: 2/4/2022

1. Đặt vấn đề

Trong xu thế phát triển, nâng cấp, mở rộng mạng lưới đô thị ở Việt Nam như ngày nay thì việc đặt tên đường phố và các công trình công cộng trở thành như cầu bức thiết. Chính phủ đã ban hành Nghị định 91/2005/NĐ-CP ngày 11 tháng 07 năm 2005 kèm theo Quy chế quy định rất rõ về mục đích, nguyên tắc của công tác này, theo đó “Việc đặt tên, đổi tên đường, phố và công trình công cộng nhằm góp phần thực hiện tốt công tác quản lý đô thị, quản lý hành chính; tạo điều kiện thuận lợi cho các tổ chức, cá nhân trong các hoạt động giao dịch kinh tế, văn hoá-xã hội; đồng thời góp phần giáo dục truyền thống lịch sử - văn hoá dân tộc, nâng cao tình yêu quê hương, đất nước, lòng tự hào dân tộc, tình hữu nghị đoàn kết quốc tế”. Quy trình về hoạt động này cũng được quy định rõ ràng, cụ thể: “thành lập Hội đồng tư vấn về việc đặt tên, đổi tên đường, phố và các công trình công cộng để giúp uỷ ban nhân dân tỉnh, thành phố nghiên cứu xác lập ngân hàng tên; lên danh mục tên các đường, phố và công trình công cộng cần đặt tên, đổi tên; lấy ý kiến các cơ quan chuyên môn (Hội khoa học lịch sử, Hội Văn học nghệ thuật...), các tổ chức Đảng, chính quyền, Mặt trận Tổ quốc Việt Nam, các đoàn thể và các nhà khoa học.” [<https://thuvienphapluat.vn/van-ban/bat-dong-san/nghi-dinh-91-2005-nd-cp-quy-che-dat-ten-doi-ten-duong-pho-cong-trinh-cong-cong-2318.aspx?v=d>].

Như vậy, về mặt pháp lý có thể thấy việc đặt tên đường phố ở Việt Nam được Chính phủ và Nhà nước hết sức coi trọng, quy trình thực hiện được quy định chặt chẽ, công khai, minh bạch. Những năm gần đây, một số thành phố lớn và địa phương như Hà Nội, thành phố Hồ Chí Minh, Bắc Ninh... còn tiến hành gắn biển thông tin chú thích dưới biển tên đường phố. Việc làm này đã góp phần nâng cao hiệu quả tuyên truyền, giáo dục cho người dân về ý nghĩa mỗi tên đường, tuyến phố. Tuy nhiên, trên thực tế cũng đã có nhiều bất cập xảy ra. Việc tên đường phố bị ghi sai hoặc chưa thống nhất đặt theo tên hiệu, nghệ danh hay tên thật; thông tin trong bảng chú thích lộn xộn, không nhất quán, chưa chọn lọc, chưa khái quát được vai trò, công lao của danh nhân đối với địa phương và đất nước (đối với tên đường phố là danh nhân. Ví dụ: phố Minh Khai hay Nguyễn Thị Minh Khai ở Hà Nội; các phố ghi tên sai ở thành phố Hồ Chí Minh: Bùi Hữu Diện (tên đúng là: Bùi Hữu Diên), Đoàn Minh Triết (tên đúng là: Đoàn Triết Minh), Đỗ Quang Cơ (tên đúng là: Đỗ Cơ Quang), Nguyễn Chánh Sắt (tên đúng là: Nguyễn Chánh Sát), Nguyễn Trọng Trí (tên đúng là: Nguyễn Trọng Tri), v.v.

Thiết nghĩ, để việc đặt tên đường phố mang tính khoa học, nhất quán, phát huy tối đa hiệu quả tuyên truyền, phổ biến, giáo dục tình yêu quê hương, đất nước, lòng tự hào dân tộc, tôn vinh đóng góp của cá nhân cho xã hội thì việc xây dựng ngân hàng dữ liệu phục vụ đặt tên đường phố cần được

* TS; Viện Từ điển học & Bách khoa thư Việt Nam, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam;
Email: huongtdbk84@gmail.com

tiếp cận từ góc nhìn từ điển học. Trên cơ sở đó, bài viết của chúng tôi tập trung tìm hiểu về việc xây dựng ngân hàng dữ liệu, tiêu chí lựa chọn các tên gọi, đề xuất cấu trúc thông tin của bảng chú thích tên đường phố... đối với địa phương ở Việt Nam.

2. Khái niệm “Ngân hàng dữ liệu”

Theo vtudien.com thì ngân hàng dữ liệu được hiểu như sau:

1. (thông tin, kinh tế; cg. ngân hàng thông tin; ngân hàng dữ kiện), cơ quan (tổ chức, bộ phận) tập hợp (ghi nhận), lưu trữ, phân loại, hệ thống các số liệu, tư liệu, dữ kiện, thông tin theo những chuyên đề (chương trình) nghiên cứu nhất định, dưới dạng các ấn phẩm, phim ảnh, băng từ, đĩa từ có thể cung cấp (trao đổi, mua bán) cho các cơ quan, chuyên viên khi cần sử dụng (xử lý) để thiết lập các đề tài (chương trình) mới. Khái niệm ngân hàng dữ liệu (NHDL) xuất hiện cùng với sự ra đời và phát triển của ngành tin học.

2. (tin) NHDL đồng nghĩa với cơ sở dữ liệu (x.Cơ sở dữ liệu), nhưng thường nói về những hệ thống thông tin lớn bao trùm một lĩnh vực hoạt động nào đó và phục vụ một số lượng lớn người sử dụng trong việc tra cứu, tìm kiếm và khai thác thông qua các mạng viễn tin quốc gia hay quốc tế.

Đối với hoạt động đặt tên đường, phố, các công trình công cộng thì ngân hàng dữ liệu được xây dựng chủ yếu là danh nhân (danh thần), địa danh, di tích, sự kiện, danh từ... Ngân hàng dữ liệu có chức năng cung cấp thông tin, định nghĩa cơ bản, đầy đủ, khoa học về các lĩnh vực nêu trên để làm nền tảng cơ sở cho hội đồng thẩm định xem xét, lựa chọn các tên gọi phù hợp với quy hoạch đường phố, công trình công cộng ở mỗi địa phương sao cho đảm bảo tính địa phương, tính dân tộc, hữu nghị, quốc tế.

3. Tiêu chí lựa chọn tên gọi

Để ngân hàng dữ liệu phục vụ công tác đặt tên đường phố, các công trình công cộng cho các thành phố, địa phương đảm bảo được tính địa phương, dân tộc, hữu nghị, quốc tế thì các địa danh, danh nhân, danh từ, sự kiện... được lựa chọn phải đáp ứng được một số tiêu chí cơ bản sau:

1) *Danh nhân, danh thần*: Danh nhân đất nước có cuộc đời hoạt động gắn với địa phương; Danh nhân được sinh ra tại địa phương; Các anh hùng tiêu biểu, bà mẹ Việt Nam anh hùng của địa phương; Tên Danh thần nổi tiếng của đất nước, địa phương.

2) *Sự kiện lịch sử*: Các phong trào cách mạng, sự kiện lịch sử, chiến thắng chống xâm lược của đất nước có liên quan đến địa phương; Các phong trào cách mạng, sự kiện lịch sử, chiến thắng chống xâm lược của đất nước diễn ra tại địa phương;

3) *Địa danh, di tích*: Các địa danh nổi tiếng của đất nước liên quan đến cuộc đời hoạt động của các đồng chí lãnh đạo Đảng và Nhà nước có liên quan đến địa phương; Nơi có nhiều người của địa phương đến lập nghiệp; Các địa phương có nhiều người đến định cư tại thành phố, địa phương đang xây dựng ngân hàng dữ liệu; Các địa phương kết nghĩa với thành phố, địa phương đang xây dựng ngân hàng dữ liệu; Các vùng văn hóa đặc trưng thuộc địa phương; Các di tích đã được xếp hạng trên địa bàn địa phương.

4) *Danh từ có ý nghĩa tiêu biểu về chính trị, văn hóa, xã hội*: Các cụm từ phản ánh truyền thống và tinh thần cách mạng; Các cụm từ liên quan đến văn hóa truyền thống; Các cụm từ liên quan đến các thực thể địa lý đặc trưng vùng; Các cụm từ liên quan đến các yếu tố tự nhiên đặc trưng; Các cụm từ mang ý nghĩa tốt đẹp.

4. Đề xuất cấu trúc thông tin của Ngân hàng dữ liệu đặt tên đường phố tại Việt Nam

Từ góc nhìn từ điển học, việc xây dựng ngân hàng dữ liệu chính là xây dựng bảng mục từ, hình thành bộ khung chính cho toàn bộ công trình. Sau khi đã lựa chọn được các tên gọi (theo ngôn ngữ từ điển là các mục từ) đáp ứng các tiêu chí thì việc làm quan trọng tiếp theo là phải xác định cấu trúc vi

mô của mỗi loại mục từ, hay nói khác là cấu trúc thông tin đưa vào đối với từng loại tên gọi Danh nhân, Sự kiện lịch sử, Địa danh, Di tích, Danh từ... sao cho khoa học, ngắn gọn, chuẩn xác đảm bảo tiêu chí như một mục từ của từ điển. Chúng tôi đề xuất cấu trúc của từng loại mục tên gọi trong ngân hàng dữ liệu như sau:

4.1. Danh nhân, danh thần

Các nội dung gồm: 1) Tên gọi (tên gọi khác nếu có); 2) Năm sinh, mất; 3) Quê quán; 4) Thành tích nổi bật, vai trò với đất nước, địa phương; 5) Khen thưởng (nếu có). Ví dụ:

NGÔ QUYỀN, (cg. Tiền Ngô vương, Ngô ngũ vương; 897-944), quê: Đường Lâm (nay là thị xã Sơn Tây, Hà Nội). Vị vua đầu tiên của nhà Ngô trong lịch sử Việt Nam, đánh bại quân Nam Hán trong trận Bạch Đằng (năm 938), kết thúc gần một nghìn năm Bắc thuộc, mở ra thời kì độc lập dài của đất nước.

AN DƯƠNG VƯƠNG, (tên thật: Thục Phán; ?- 179 TCN), người sáng lập và là vua nước Âu Lạc. Tục truyền, thủ lĩnh Văn Lang là Cao Lỗ đã giúp An Dương Vương xây thành Cổ Loa và chế tạo nỏ liên châu (bắn được nhiều mũi tên một phát), đánh bại nhiều lần xâm lược của Triệu Đà. Triệu Đà dùng mưu lấy cắp nỏ thần, đem quân sang đánh (179TCN). An Dương Vương thua chạy đến vùng Nghệ An, nhảy xuống biển tự tử. Đền thờ An Dương hiện nằm ở trung tâm di tích thành Cổ Loa (Đông Anh, Hà Nội).

4.2. Sự kiện lịch sử

Các nội dung gồm: 1) Tên sự kiện; 2) Thời gian xảy ra sự kiện; 3) Kết quả, ý nghĩa. Ví dụ:

CÁCH MẠNG THÁNG TÁM, Cuộc cách mạng giải phóng dân tộc của nhân dân Việt Nam diễn ra vào tháng 8 năm 1945, dưới sự lãnh đạo của Đảng cộng sản Đông Dương đánh đổ ách thống trị của thực dân và chế độ quân chủ, giành độc lập tự do, thành lập nước Việt Nam dân chủ cộng hoà.

4.3. Địa danh, di tích

Các nội dung gồm: 1) Tên địa danh, di tích; 2) Địa điểm; 3) Đặc điểm, ý nghĩa lịch sử; 4) Xếp hạng (nếu có). Ví dụ:

QUẢNG TRƯỜNG BA ĐÌNH, Quảng trường lớn nhất Việt Nam, dài 300m, rộng 100m nằm trên đường Hùng Vương, quận Ba Đình là nơi lăng chủ tịch Hồ Chí Minh được xây dựng. Nơi chủ tịch Hồ Chí Minh đọc Bản Tuyên ngôn độc lập khai sinh ra nước Việt Nam dân chủ cộng hoà (2/9/1945). Nơi diễn ra các cuộc diễu hành kỉ niệm các ngày lễ lớn của Việt Nam. Địa điểm tham quan du lịch của du khách trong nước và quốc tế.

CỔ LOA, Di tích kiến trúc lịch sử, kinh đô nước Âu Lạc thời An Dương Vương, nay thuộc xã Cổ Loa, huyện Đông Anh, Hà Nội. Khu vực thành có nhiều di chỉ, mộ táng, di tích kiến trúc từ thời Hùng Vương đến thời Nguyễn. Thành được đắp khoảng thế kỉ 3 TCN, và được bồi đắp nhiều lần ở các thời sau. Được xếp hạng Di tích Quốc gia đặc biệt (27/9/2012).

4.4. Danh từ tiêu biểu có ý nghĩa về lịch sử, chính trị, văn hoá, xã hội

Các nội dung gồm: 1) Tên gọi; 2) Định nghĩa. Ví dụ:

ĐỘC LẬP, Trạng thái của một đất nước hoặc một dân tộc có chủ quyền về chính trị, không phụ thuộc vào nước khác, dân tộc khác.

ĐOÀN KẾT, Sự tập hợp, kết thành một khối thống nhất, cùng hoạt động vì một mục đích chung.

5. Kết luận

Với tốc độ đô thị hoá diễn ra mạnh mẽ như hiện nay thì việc quy hoạch, mở rộng, đổi tên, đặt tên các đường phố, các công trình công cộng đã, đang và sẽ luôn là vấn đề đặt ra đối với chính quyền các cấp. Lựa chọn các tên gọi sao cho phù hợp với quy mô đô thị, xứng đáng với công lao, đóng góp của danh nhân với địa phương, đất nước, gần gũi chú thích sao cho vừa đảm bảo tính chính xác, khoa

học vừa tuyên truyền, phổ biến rộng rãi người dân về lịch sử dân tộc, tinh thần đoàn kết, hữu nghị giữa các địa phương, quốc tế... thực sự là một thách thức không nhỏ. Hi vọng những vấn đề bài viết đặt ra để xây dựng ngân hàng dữ liệu đặt tên đường phố sẽ là một gợi ý cho các cấp chính quyền địa phương và những người có trách nhiệm, các chuyên gia tham khảo để góp phần cải thiện và nâng cao hơn nữa hiệu quả của công tác này.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/bat-dong-san/nghi-dinh-91-2005-nd-cp-quy-che-dat-ten-doi-ten-duong-pho-cong-trinh-cong-cong-2318.aspx?v=d>
2. <https://thanhnien.vn/de-xuat-doi-ten-20-tuyen-duong-o-tphcm-kha-van-can-thanh-kha-vang-can-post996598.html>
3. https://nguoihanoi.com.vn/dat-ten-duong-pho-ha-noi-con-nhieu-bat-hop-ly_268147.html
4. Hà Học Trạc, *Lịch sử- lý luận và thực tiễn biên soạn bách khoa toàn thư*, NXB. Từ điển bách khoa, 2004.

Building a street naming database in Vietnam: from a lexicography view

Abstract: The article points out some deficiency in street naming in Vietnam. On that basis, it proposes building a data bank as a basis for street naming in Vietnam from a lexicography view: criteria for choosing names, basic information structure, etc. to ensure that the information is scientific, accurate and up-to-date, helping to improve the propaganda and education effectiveness concerning the street name system in Vietnam.

Key words: Databank; street naming; lexicography; selection criteria; information structure.